

Kansallispuvun kulttuurihistoria

Maanantaina 27.11.2023 Hämeenlinnan pääkirjasto



Taidehistorioitsija ja tietokirjailija Leena Elina Valkeapää.



Hämeenlinnan kirjaston Leino-saliin luento kuuntelemaan saapui noin 30 aiheesta kiinnostunutta kuulijaa, joista HSKN -yhdistyksen jäseniä oli noin kolmasosa.

Yhdistyksen puheenjohtaja Pirjo-Liisa Niinimäki toivotti tietokirjailija Leena Elina Valkeapään ja yleisön tervetulleeksi.

Aluksi Pirjo-Liisa kertoi Hämeenlinnan Seudun Kalevalaisten Naisten yhdistyksestä ja sen toiminnasta. Pöydällä oli jaossa yhdistyksen esitteitä. Yhdistys tarvitsee uusia jäseniä.

Hämeenlinnan kirjastoa edusti Sini Kiuas. Hän vastaanotti tulijat ja huolehti käytännön asioista.

Tunnelma luentosalissa oli kiinnostuneen avoin.

Taidehistorioitsija ja tietokirjailija Leena Elina Valkeapää esitteli meille kansallispuvun kulttuurihistoriaan kuuluvaa tutkimustaan ja kirjaansa

Kansallispuvut herättävät tunteita. Niillä on ilmaistu sukujen yhteenkuuluvuutta ja kotiseutua, mutta toisaalta niihin on suhtauduttu ennakkoluuloisesti ja ihmetellen:

Mitä kansallispuvut oikein ovat?

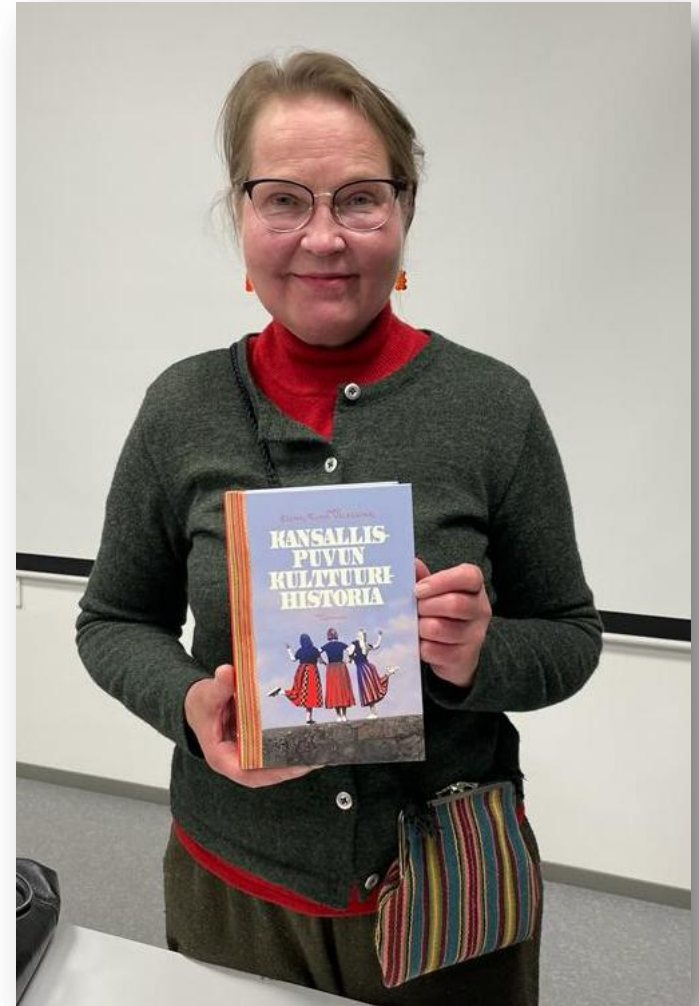
Kansallispuvun kulttuurihistoria -kirja ilmestyi toukokuussa 2023.

Leena kertoi tutkineensa aikaisemmin muun muassa kirkkoja ja niiden aineellisen kulttuurin kerrostuneisuutta sekä keskiajalle myöhempinä aikakausina annettuja merkityksiä.

Tutkimusprosessien aikana hän kertoi kiinnostuneensa yhä enemmän kansallispuvuista ja niissä olevista kulttuurihistorian ilmiöistä, joten kansallispuvut muodostuivat oleellisiksi ja kiinnostaviksi tutkimuskohteiksi.

Sääksmäen kansallispuvu, Leenan kotiseudun pukuna on ollut kirjan punainen lanka tai kertomuksia yhtyeensitova polku.

Millaisena puku on näyttäytynyt eri vuosikymmeninä? Tutkijana Leenan näkökulmassa yhdistyy usein tieteenhistoria, paikallisuus, materiaalisuus ja elämäkertatutkimus. Hän on kiinnostunut elämästä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa ja siitä miten asiat ovat käytännössä järjestyneet.



Magnus von Wrightin Kurkijoella maalaama akvarelli



Leena kertoi meille vuonna 2016 onnistuneen paikallistamaan maalauksen esittämän maiseman. Taustalla näkyvä Tervun kartanon päärakennuksen tunnistaminen auttoi. Maalaus kiinnosti, sillä Leenan isä oli kotoisin Kurkijoelta.

Magnus von Wright teki vuonna 1860 merkittävän keruumatkan Karjalaan, sai kokoon paljon luonnoksia ja muistiinpanoja. Hän sijoitti dokumentoimansa puvut oikeaan kurkijokelaiseen Laatokalle avautuvaan maisemaan.

202 Valkeapään sanojen mukaan kansallispukujen historia ei ole pelkästään vaatteiden historiaa, vaan se kertoo itseään etsivän, itsenäistyvän ja itsenäisenä elävän kansakunnan vaiheista.

Kansallispuvun juhlapäivä 5.8.



Kuva: Neljä keisarinnan veneen soutajaa kansallispuvuissa vuonna 1885 Lappeenrannassa. Iida Aalberg, Emmy Cannelin, Lydia Haaranen ja Alma Ahnger. Soutajat edustivat Suomen eri säätyjä
(Museovirasto - historian kuvakokoelma)

5.8.1885 keisari Aleksanteri III ja keisarinna Maria Feodorovna olivat vierailulla Lappeenrannassa. Suomen naisten lahjana keisarinnalle annettiin soutuvene Suomen omaleimaisuuden ilmentäjänä. Veneen souiti juhlapaikalle kahdeksan neitoa kansallispuvuissa, perää piti rouva Jääsken puvussa. Soutajien puvut edustivat Suomen eri säätyjä ja maakuntia. Hallitsijaparia oli vastassa rannalla yli satahenkinen kansallispukuinen joukko.

Tämä oli ensimmäinen suurimittainen kansallispuukujen julkinen esiintyminen ja siitä alkoi kansallispukeharrastuksen kukoistus. Suomen kansallispuukuneuvoston ja Suomen kansallispukukeskuksen ansiosta kansallispuku sai vuonna 2005 oman päivän 5.8. Kyseisenä vuonna Suomessa vietettiin ensi kertaa virallista kansallispuvun syntymäpäivä -tapahtumaa Jyväskylässä.

5.8. voidaan siis pitää kansallispuvun syntymäpäivänä!

Kansallispuukujen suosio on vuosien varrella vaihdellut, mutta juuri nyt ne ovat taas muodissa.

Leena Valkeapää kansallispukeujen lähteillä

Taidehistorioitsija, filosofian tohtori, tutkija **Leena Valkeapää** on kotoisin Sääksmäen Ritvalasta. Hän on väitellyt Suomen keskiaikaisten kirkkojen restauroinnista. Tutkimuksen aikana hän yllättyi huomattavasti, että kirkkojen syntyhistoriassa ja kansanpuvuissa olevan samanlaisia historiallisia yhtäläisyyksiä. Keskiaikaisten kirkkojen historia näyttää liittyvän yhteen kansallispukeujen syntyhistorian kanssa.

Tutkimuksen edetessä kansallispukeujen historia tempaisi hänet mukaansa; *Kirkkojen entisöinti ja kansallispuvut ovat itse asiassa samaa ilmiötä. Molemmissa oli ajatuksena vanhan kerääminen ja säilyttäminen. Kiinnostus niihin heräsi samoilla vuosikymmenillä ja samoista tarpeista.*

1700-luvun eurooppalaisessa taiteessa tavallinen kansa ja maalaiselämä saivat uuden merkityksen – niitä alettiin kuvata kauniina ja tavoiteltavina, pastoraalimaisemasta tuli ihanne. Aikaisemmin taiteilijat olivat nähneet kansan elämän ja arkityön lähinnä kömpelönä ja hullunkurisena.

Taiteilijat kuvasivat tietenkin ihailevasti myös kansan pukeutumista.

Niin kuin usein käy, kansanpuvuista kiinnostuttiin tosissaan siinä vaiheessa, kun perinteiset mallit alkoivat kadota. 1800-luvulla alkoi järjestelmällinen kansanperinteen keruu ja tallentaminen. Pukuperinnettä kerättiin Suomessa siinä missä muutakin.

Sääksmäen puvun valinta tutkimuksen esimerkkipuvuksi oli luonteva. Leena koko elämänsä ajan seurannut läheltä Ritvalan helkajuhlia ja kuuluu nykyisin juhlien toteuttajajoukkoon.

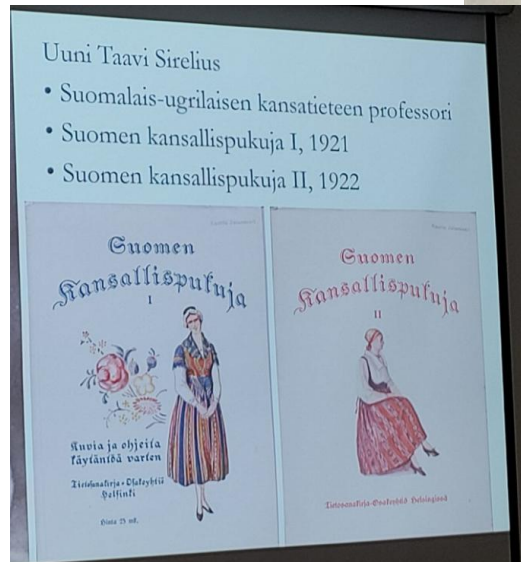
Muutamia kansallispuken valmistamista helpottavia ohjevihkosia

Ensimmäiset kansallispuhumallit julkaisi kansatieteilijä ja arkeologi Theodor Schvindt. Mallit ilmestyivät ensin Koti ja Yhteiskunta -lehden käsityöliitteenä vuonna 1899, sittemmin omana vihkona.

Seuraavan ohjevihkon julkaisi Suomen Kansantanssin Ystävät -yhdistys vuonna 1915.

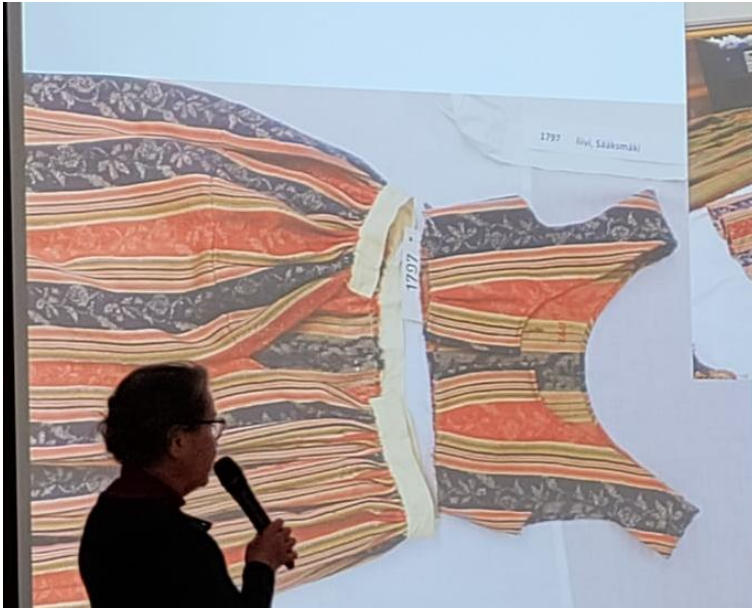
Tyypillistä oli, että puku esitettiin paperinukkemaisesti edestä päin ja sanalliset ohjeet olivat hyvin niukat.

1920-luvun alussa kansatieteen professori U. T. Sirelius ryhtyi kokoamaan uusia malleja yhteistyössä Suomen Käsityön Ystävien kanssa. Sääksmäen naisen kansallispuvun malli ilmestyi vuonna 1922.



Mallivihkot ja varsinkin niiden kuvat vaikuttivat voimakkaasti siihen, miltä toteutetut puvut näyttivät. Mallikuvat seurasivat aikakauden muodin linjoja, erityisesti Christian Diorin vuonna 1947 julkistama new look -linja näkyi Alli Tourin kapeauumaisissa ja liehuvahelmaisissa pukukuvissa.

Kiinnostuksen kohteena ja kansallispukututkimuksen esimerkkinä Sääksmäen puku



Valkepää kertoi, että nykyinen Sääksmäen puku perustuu Lennart Carlstedtin vuonna 1876 Suomen Muinaismuistoyhdistykselle tekemään vaatelahjoitukseen osana Aleksanterin yliopiston osakuntien keräyskampanjaa.

Leena esitteli kuvin ja sanoin Sääksmäen puvun. Kiinnostava tutkimuskohde on ollut hamekankaan eri vaiheet. Hame oli kallista kukkaraitaista villakankaista kalminkia. Se on ollut aluksi kallista kasviaiheilla kuvioitua ostokangasta. Kotioloissa kutojat jäljittelivät hamekankaan kukkaraitojen kuviointia käsikudotuissa kankaissa.

Sääksmäen puvun suosioon ovat vaikuttaneet useat tekijät etenkin Ritvalan helkajuhlien uudelleen elpyminen. Myös Impi Sotavallan Helkatytöt – ryijymallin ohjeet levisivät koteihin v 1932 Kotiliesi-lehdessä. Tämä seikka ja Sääksmäen kansallispuku tuli Pauligin Paula-tytön asuna levitti tietoa kansan keskuudessa.

Kansallispukututkimuksen periaatteet ovat vaihdelleet aikojen kuluessa. Kansallispukujen kokoamiseen on vaikuttanut esimerkiksi yleismuoti: joistain puvuista on jätetty esiliina pois, hameiden helmat on lyhennetty polvipituisiksi, puvut on tehty kevyemmistä kankaista. Kansanomainen valmistustapa korvattiin uudemmilla ratkaisuilla.

Myös kaavoitus on saanut vaikutteita muodista kuten 1950–1960 luvulla kansallispukujen liivit muuttuivat tyköistuviksi. Leena yhdessä kansallispukukonsultti Taina Kankaan kanssa etsi Sääksmäen puvun esikuva-aineistoa Suomen kansallismuseon kokoelmista.

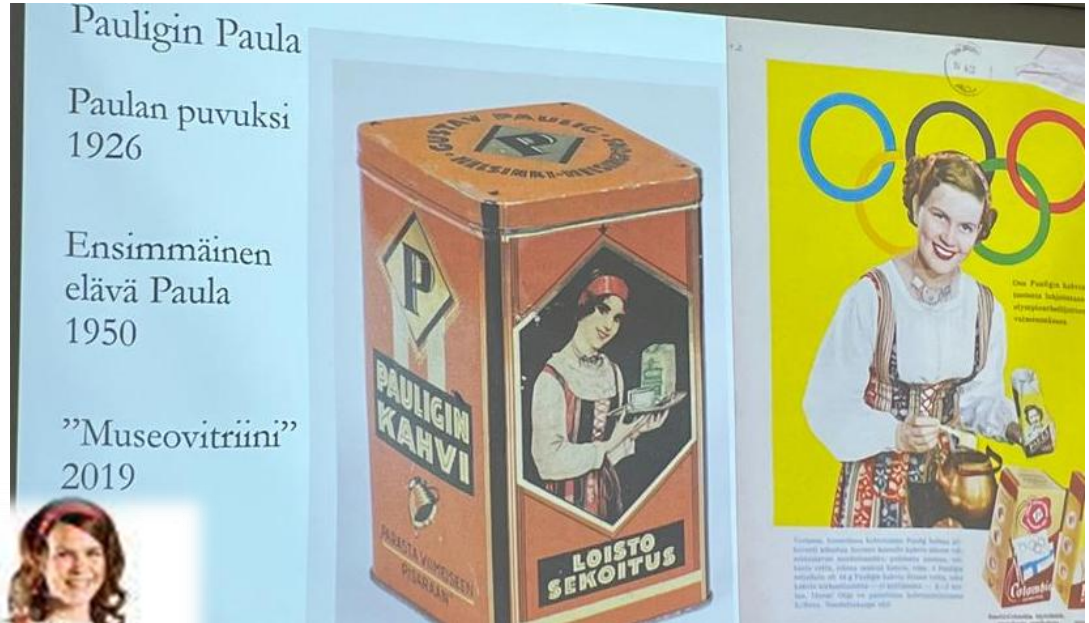
Ritvalan helkajuhlakulkue



Ritvalan helkajuhlat järjestetään kerran vuodessa helluntaina Ritvalan kylässä Sääksmäellä, nykyisellä Valkeakoskella. Helluntain paikka kalenterissa vaihtelee pääsiäisen mukana toukokuun alkupuolen ja kesäkuun alun välillä. Perinteen ydin on kalevalamittaisia helkavirsiä laulava, kylän teillä ristinmuotoisen reitin kulkeva neitojen kulkue. Kulkue lähtee liikkeelle keskeltä kylää Raittiniemeltä ja päättyy Seurantalomäelle yhteen kiertoon eli suureen piiriin. Tilaisuus jatkuu ulkoilmajuhlana, oikein huonolla säällä voidaan siirtyä sisällä Seurantaloon. Ohjelmassa on oman kylän ja paikkakunnan ohjelmaa ja vierailevia esiintyjä eri vuosina vaihtelevassa suhteessa, on muun muassa kansantanssia, kansanlaulua ja aina korkeatasoinen juhlapuhe. Helkajuhla on myös kansallispukujen juhlaa, niihin pukeutuvat monet esiintyjät ja katsojat. **Helkakulkueen asuksi kansallispuvut vakiintuivat 1920-luvulla.**

<https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/uploads/1/19/>

Paula-tyttö ja Sääksmäen kansallispuku



Leena Valkeapää kertoi meille mielenkiintoisia tarinoita Paula-tytön puvun syntyvaiheista. Oli erikoista, että jo 1920-luvulla nuori nainen tarjoili Pauligin kahvia kansallispuvussa.

Piirros-Paula on kuvassa Sääksmäen kansallispukuun pukeutuneena. Ensimmäinen Paula-tyttö Sinikka Kekki valittiin 1950 tämän ajan mukaan kuvattuna. (ylhäällä oikealla oleva kuva) Paula käytti viime vuosina kansallispukua juhlavana edustusasuna ja kukkaprinttikankaista Flora-asua arkisimmissä työtilanteissa.





Kansallispukukonsultti Taina Kangas esitteli omaa asuaan;
Hameeni on Suur-Iin kansallispuvun hame. Olen suunnitellut Liinakko-röijyn, jonka esikuvina oli kansallispukujen kimonohihaiset röijyt. Röijykangas on kudottu HAMK:n kutomossa Tekstiliverstaalla. Röijyssä on säämiskäiset napinlävet ja selässä körttilaskosten vahvikkeina säämiskäiset ristit. Kaunis ja tiiviisti kudottu silkkihuivi on ostettu Tanskassa Pohjoismaisessa kansakansallispukuseminaarissa

Lopussa keskustelua kansallispuvuista

Eräs osallistuja kertoi kokemuksiaan norjalaisten kansallispukujen käytöstä ja arvostuksesta juhla-asuina. Tytöt ja pojat saavat ensimmäisen kansallispukunsa rippijuhlaan. Kansallispukua käytetään ylioppilajuhlissa ja erilaisissa juhlissa.

Suomalaisten kansallispukujen käyttöön vaikutti suuresti maalta muutto kaupunkeihin. Muuttajat eivät halunneet enää samaistua mitenkään maalaisiin.

Keskustelimme kansallispukujen tuunaamisesta eli muuttamista uudenlaiseksi asukokonaisuudeksi. Muuttamisen jälkeen puku muuttuu eikä sitä voida esitellä minkään alueen kansallispukuna. Yksittäisiä kansallispuvun osia on luvallista käyttää kuten hametta t-paidan kanssa tai liiviä pitkien housujen ja sopivan puseron kanssa.

Kansallispukujen käyttö elää sykleissä. Tällä hetkellä näyttää kansallispukujen käyttö olevan lisääntymässä. Suomen Kansallispukukeskuksen järjestämään kansallispukualan koulutukseen on tulossa runsaasti halukkaita. Käynnissä on jo neljäs koulutuskokonaisuus.

Lisää tietoa kansallispuvuista:

[Suomen kansallispukukeskus | Käsitöiden museo \(craftmuseum.fi\)](https://craftmuseum.fi)



Tarinan kokosi Maritta Päivinen

Tarinan kuvat Matias Heporanta ja Maritta Päivinen
Tarinan tarkistivat : Leena Valkeapää ja Taina Kangas